
PRENOVA PRVE STALNE RAZSTAVE *MED NARAVO IN KULTURO*

Tina Palačić

254

Prvo stalno razstavo Slovenskega etnografskega muzeja z naslovom *Med naravo in kulturo* smo v razstavni hiši na Metelkovi 2 odprli 9. marca 2006.¹ Čeprav bo prihodnje leto štela že dvajset let, je s svojo vsebinsko zasnovo, postavitvijo in sporočilnostjo za obiskovalce še vedno aktualna. Na ogled je več kot 3000 predmetov, s katerimi kustosi SEM pripovedujejo zgodbo o življenju naših prednikov, od njihovih preživetvenih strategij, vsakdana ter prazničnih šeg in ritualov do srečevanja z drugimi kulturami. V uvodnem delu *Predmeti življenja, predmeti poželenja* se obiskovalec seznana z razmerji med človekom in predmetom ter nastajanjem zbirk SEM. Del z naslovom *Voda in zemlja* pripoveduje o poglavitnih virih in načinih preživljanja, ki temeljijo na agrarnih in neagrarnih dejavnostih. V delu *Potrebno in nepotrebno* se spoznamo z oblačili in tekstilom drugih namembnosti, prav tako pa tudi s predmeti, povezanimi z osnovnimi funkcijami doma. *Družbeno in duhovno* obravnava področja življenja, ki posameznika povezujejo z družbo in duhovnim svetom. Stike z zunajevropskimi kulturami in naše podobe o drugih prostorih in ljudeh prikazujejo *Odsevi daljnih svetov*. *Etnoabecedaž* pa je prostor spoznavanja s predmeti slovenske in zunajevropske kulturne dediščine, zasnovan interaktivno in namenjen otrokom (Rogelj Škafar 2008: 5–8).

Tri leta po odprtju razstave *Med naravo in kulturo* smo v SEM odprli drugo stalno razstavo z naslovom *Jaz, mi in drugi: Podobe mojega sveta* (2. 12. 2009–2. 10. 2022), ki je bila zasnovana kot »razmislek o tem, kaj je človek in kako biti Človek kot del Sveta« (Žagar 2013: 10). Obiskovalci so se sprehodili skozi sedem razstavnih poglavij, ki so ponujala zgodbe, razmisleke in vprašanja o posamezniku, njegovi družini, skupnosti, odhajanjih iz domačega kraja, pripadnosti narodu, odhajanjih v širni svet in vračanjih v svoj osebni svet (Žagar 2013: 20). Deset let po odprtju prve stalne razstave in sedem let po odprtju druge smo si v muzeju zadali nalogo, da s temeljito evalvacijo ovrednotimo svoje delo. Zanimalo nas je, kaj se z občinstvom dogaja pred obiskom muzeja, kaj med obiskom in kaj obiskovalci muzeja odnesejo s seboj, hkrati pa smo razstavne projekte in dostopnost

1 SEM kot osrednji etnološki muzej na Slovenskem do selitve iz stavbe Narodnega muzeja Slovenije v prenovljeni stavbi nekdanjih vojašnic na Metelkovi 2 ni imel pogojev za postavitev obsežne stalne razstave (Rogelj Škafar 2008: 5).

razstavne hiše evalvirali tudi z vidika zaposlenih v muzeju – avtorjev razstav, kustosov, pedagogov, konservatorjev-restavratorjev in drugega muzejskega osebja.² Cilj evalvacije je bil glede na povratne informacije zaposlenih in obiskovalcev prenoviti stalni razstavi ter pripraviti smernice za izboljšanje delovanja same razstavne hiše. Rezultati evalvacije so služili tudi zastavitvi strategije za povečanje števila obiskovalcev muzeja, zlasti mladih s prepoznavanjem njihovih interesov o vsebinah SEM, in prepoznavnosti SEM v Ljubljani med turisti. Evalvacijo smo izvedli med junijem 2016 in aprilom 2017; vodili sta jo Maja Kostrić Grubišić in Sonja Kogej Rus iz SEM, zunanji sodelavec pa je bil muzealec Borut Rovšnik (Kostrić Grubišić, Kogej Rus in Rovšnik 2017).

Razstavo *Jaz, mi in drugi: Podobe mojega sveta* smo leta 2022 zaprli,³ rezultate evalvacije pa smo uporabili za osvežitev razstave *Med naravo in kulturo*. Evalvacija je pokazala, da si obiskovalci in zaposleni želijo jasnejše orientacije po razstavni hiši, boljše osvetlitev prostorov in posameznih vitrin, bolj vidne oznake za interaktivne elemente na razstavi, več podrobnosti o predmetih, jasnejšo in bolj vidno hierarhijo in strukturo besedil, prevode besedil v angleščino, zagotavljanje standardov dostopnosti (barva in velikost črk, primeren kontrast in višina podnapisov), več interaktivnih elementov in več čutnega doživetja, možnost izbire avdiovizualnih vsebin in zaslone na dotik ter stole za ogled avdiovizualnih vsebin. Obiskovalci so izpostavili tudi potrebo po boljših povezavah med posameznimi deli razstave.

V letu 2025 smo razstavo *Med naravo in kulturo* osvežili, kar je obsegalo tehnične prilagoditve, konservatorsko-restavratorske posege in vsebinsko osvežitev. Prenova je potekala med 15. septembrom in 20. oktobrom 2025, ko smo razstavo tudi zaprli za obiskovalce.

Vsebinska prenova

Avtorji posameznih razstavnih sklopov oziroma kustosi, sedaj odgovorni za določeno zbirko in v dogovoru z avtorji, so vsebinsko osvežili panojska besedila, pri čemer so jih skrajšali, posodobili uporabljeno terminologijo in dodali prevode v angleški jezik. Pri nekaterih razstavnih sklopih smo dodali besedila, ki bolje pojasnijo posamezne predmete ali zbirke. V delu razstave *Voda in zemlja* smo pri agrarnih dejavnostih dodali besedila o plovilih slovenskih ribičev tržaškega primorja in o mrežah za ribolov ter pojasnili pomen in obseg zbirke ral in plugov. Poleg tega smo skrčili predstavitev kopaškega orodja in razširili predstavitev čebelarstva z obleko čebelarja in kadilnikom, prav tako pa smo na ogled postavili modele čebelnjakov in nekatere panje zaradi reprezentativnosti zamenjali z drugimi. Tudi nekatera panojska besedila v sklopu razstave *Potrebno in nepotrebno*, ki govori o bivaljših in funkcijah doma, so bila v večji meri preurejena. V sklopu razstave *Družbeno in duhovno* so bili na novo postavljeni pustni rekviziti. Poleg tega smo zamenjali pustno opravo belega lovca za novejšo ter nekaj obraznih mask cerkljanskih lafarjev.

2 Evalvacija je bila razdeljena na notranjo (zaposleni SEM) in zunanjo (anketa, intervjuji in pogovor s petimi žariščnimi skupinami – dijaki, starši, učitelji, zaposleni v turizmu in upokojenci) (Kostrić Grubišić, Kogej Rus in Rovšnik 2017).

3 2. junija 2024 smo odprli novo stalno razstavo z naslovom *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti*.

Kustosi smo pregledali obstoječe podnapise k predmetom in jih posodobili, prav tako smo dodali prevode v angleški jezik (razen v sklopu razstave *Družbeno in duhovno*, kjer so podnapisi že bili dvojezični). Pregledani so bili tudi podnapisi k filmskim kolažem in teksti na svetlobnih panojih, na katerih smo zamenjali fotografije.

Nova grafična podoba panojskih besedil z uporabo nekoliko večjih črk v primerjavi s prejšnjo verzijo in kontrasta črnih črk na svetlejši podlagi sledi principom dostopnosti. Prepoznavanje hierarhičnosti besedil smo zagotovili s svetlejšo barvo panojev za krovnejše tekste in nekoliko temnejšim odtenkom panojev za temu podrejene tekste.

Da bi obiskovalcem zagotovili več interaktivnih in veččutnih elementov, smo v letu 2025 začeli ob že obstoječih kopijah oziroma ponazorilih muzejskih predmetov razvijati nove interaktivne točke. Poleg tega, da bodo lahko obiskovalci preko tipa spoznavali materiale in oblike, bo na teh točkah mogoče povonjati s predmetom ali razstavnim kontekstom povezane vonje. Interaktivne točke bomo dopolnili tudi z dodatnim gradivom (fotografsko, pripovedno, arhivsko ...). Odločitev temelji na znanstvenih spoznanjih, da komuniciranje dediščine z vonjem dodaja izkušnjo in razkriva druge dimenzije obravnave tematike, saj samo zaznavanje vonjev presega telesno izkušnjo in je globoko vpeto v socialne in kulturne predstave o vonjih (Ramšak 2021). Interaktivne točke, ki bodo na ogled v letu 2026, bodo obogatile izkušnjo oseb z oviranostmi pa tudi vseh drugih skupin muzejskih obiskovalcev.

Konservatorsko-restavratorski posegi

V sklopu prenove smo zastavili celovito odstranjevanje nečistoč z razstavljenih muzejskih predmetov in vitrin, ki je zaradi obsega dela potekalo tri tedne. Delo so opravljali konservatorji-restavratorji, študentki restavratorstva, tehniki in kustosi, odgovorni za posamezna razstavna poglavja. Konservatorji-restavratorji so pregledali tudi stanje razstavljenih muzejskih predmetov in okužene predmete preventivno konservirali z anoksi sterilizacijo. Poskrbeli so za konservatorske posege na dveh pustnih opravah, belem lovcu in kurentu. Poleg tega so poskrbeli za ustrezno postavitev ornih orodij na predelani kovinski konstrukciji ter ustreznost nove postavitve čebelarke oprave, prilagodili pa so tudi nekatere obstoječe postavitve s ciljem čim bolj zmanjšati vpliv pogojev razstavljanja na predmete. Ob odstranjevanju nečistoč je potekalo fotografiranje izbranih predmetov, ki ga je izvedel študent fotografije.

Beli lovec, cerkljanske maske, kurent in medijska točka s filmi, SEM, 2025 (foto Jan Simončič)

Tehnični vidiki prenove

Orientacija po razstavni hiši je za obiskovalce zahtevna, saj ima posamezno razstavišče zaradi arhitekture stavbe tri do pet vhodov v posamezno nadstropje. Izziv predstavljajo razstavišča z občasnimi razstavami in prehodi v nadstropja po stopniščih. Že leta 2024 je muzej v sodelovanju z oblikovalcem Vladanom Srdićem (Studio 360), ki je tudi avtor celostne grafične podobe muzeja, prenovil označevalni sistem in tako olajšal orientacijo obiskovalcev po razstavah. Projekt sta vodili Maja Kocjan in Maja Kostric Grubišić.

Razstavne prostore smo prečistili z odstranitvijo starejših orientacijskih tabel in talnih usmerjevalnikov, prav tako pa smo odstranili gumbe in table, ki niso bili več v uporabi. Odstranili smo tudi izbrane kopije predmetov, ki po oceni Oddelka za pedagogiko in andragogiko niso bile učinkovite. Ekrane s filmskimi kolaži smo »oblekli« v okvirje iz pleksi stekla. Večino prostorov smo na novo prepleskali.

Prenovili smo tudi postavitev ornih orodij. Izbrana rala in plugi so bili doslej razstavljeni na železni konstrukciji s tremi nivoji, pri prenovi pa smo najvišji nivo konstrukcije odstranili. S tem smo dosegli, da je rezalnica z Jezerskega, ki visi s stropa, bolj vidna, obiskovalcu bliže pa so tudi druga orna orodja, dve rali in trije plugi, razvrščeni na dveh razstavnih nivojih.

Orna orodja, rala in plugi, SEM, 2025 (foto Jan Simončič)

Največji zalogaj tehnične prenove je bila ureditev osvetlitve prostorov in posameznih vitrin. Na celi razstavi smo zamenjali zunanje reflektorje in poskrbeli za dodatno osvetlitev vitrin. Ob tem smo dodatno prenovili nekatere vire svetlobe, kot so na primer osvetlitev z modrim odtenkom pri ponazorilu čupe Marije, prižig lučk v predalih z interaktivno vsebino pri čupi na senzor, prižig lučk na senzor pri izvlečnih omarah, v katerih je shranjen tekstil različnih vrst in namembnosti, kar je pomembno z vidika zaščite razstavljenih tekstilij pred svetlobo, ter ponovno vzpostavili delovanje svetlobnega panoja *Voda in zemlja*.

REFERENCE

KOSTRIC GRUBIŠIČ, Maja, KOGEJ RUS, Sonja in ROVŠNIK, Borut

2017 Evalvacija Slovenskega etnografskega muzeja 2016/2017: Muzejsko doživetje: Pred, med in po obisku: Poročilo o notranji in zunanji evalvaciji s priporočili in predlogi izboljšav [neobjavljeno gradivo]. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

RAMŠAK, Mojca

2021 O vonju, njegovih pomenih, vohalni dediščini in muzejih. *Etnolog* 31: 111–132.

ROGELJ ŠKAFAR, Bojana

2008 Med naravo in kulturo – prva stalna razstava Slovenskega etnografskega muzeja v 3. tisočletju. V: N. Židov (ur.), *Med naravo in kulturo: Vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 5–8.

ŽAGAR, Janja

2013 Med zasnovo in strukturo, sporočilom in spodbudo. V: J. Žagar (ur.), *Jaz, mi in drugi: Podobe mojega sveta. Vodnik po stalni razstavi Slovenskega etnografskega muzeja*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 9–29.